

BREXIT SONRASI DOĞU AKDENİZ VE KIBRIS: BİRLEŞİK KRALLIK İÇİN FIRSATLAR VE ZORLUKLAR

Erdi ŞAFAK*

Mustafa ÇIRAKLI**

Umut KOLDAŞ***

Öz

Hukuki ve siyasi anlamda birçok sorunu bünyesinde barındıran Doğu Akdeniz bölgesi, keşfedilen enerji kaynakları ile birlikte küresel aktörlerin rekabet ettiği bir coğrafya haline gelmiştir. Birleşik Krallık ise Kıbrıs'ta bulunan egemen üsleri aracılığıyla Doğu Akdeniz bölgesinde küresel aktör olma potansiyeli olmakla birlikte, bölgeye kıyaslı olan üslerinin deniz yetki alanları iddiasını dile getirmesi, bölgesel dengeleri önemli ölçüde değiştirebilecektir. Haziran 2016'da gerçekleşen Brexit referandumunu sonrası başlayan geçiş döneminin tamamlanmasının ardından Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği (AB) ile yaklaşık 50 yıldır sürdürdüğü tarihi birliktelik sona ermiştir. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası değişikliğe uğraması beklenen dış politika tercihlerinden Doğu Akdeniz bölgesine yönelik atacağı adımlar ise bölgede yeni bir sürecin başlamasına neden olabilecektir. Bu çalışmada Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz politikasında yaşanabilecek değişiklikler ve bölgede Birleşik Krallık açısından oluşabilecek fırsatlar ve zorluklar, Birleşik Krallık-AB ilişkileri, Birleşik Krallık'ın Kıbrıs'ta bulunan üslerinin hukuki statüsü ve genel olarak Doğu Akdeniz bölgesine yönelik dış politika öncelikleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Birleşik Krallık, Brexit, Birleşik Krallık Egemen Üsleri.

EASTERN MEDITERRANEAN AND CYPRUS AFTER BREXIT: RISKS AND OPPORTUNITIES FOR THE UNITED KINGDOM

Abstract

Following the recent discovery of energy resources in the region, the Eastern Mediterranean, which hosts several legal and political disputes, has witnessed intense

* Dr. Öğr.Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Yakın Doğu Enstitüsü, Hukuk Fakültesi, erdi.safak@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4000-2468>

** Dr. Öğr.Üyesi, Yakın Doğu Üniversitesi, Yakın Doğu Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, mustafa.cirakli@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5758-644X>

*** Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Yakın Doğu Enstitüsü, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, umut.koldas@neu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5819-6363>

competition among international actors for regional influence. The United Kingdom (UK), through its sovereign bases in Cyprus, has the potential to be an influential actor in the region and could potentially change the existing balance of power by declaring rights of maritime jurisdiction over areas around the island. With the completion of the transition period, which was set in motion with the June 2016 Brexit referendum, the United Kingdom has ended its 50-year relationship with the European Union (EU). In this respect, its future foreign policy choices toward the region are expected to undergo significant change following Brexit and they carry the potential to set in motion new dynamics for the region. This study deliberates on the risks and opportunities such changes in British foreign policy would entail with reference to EU-UK relations, the legal status of the British sovereign bases in Cyprus and the overall British foreign policy priorities in the Eastern Mediterranean.

Keywords: *Eastern Mediterranean, Cyprus, United Kingdom, Brexit, British Sovereign Bases.*

Giriş

Doğu Akdeniz, Süveyş Kanalı üzerinden gerçekleştirilen dünya deniz ticaretinin önemli bir bölgesi olmakla birlikte, petrol zengini Orta Doğu coğrafyasına olan konumu itibariyle de stratejik bir değere sahiptir. Bölgede 2001 yılında keşfedilen enerji kaynakları ise bu coğrafyanın daha değerli bir hale gelmesine sebep olmuştur. Ancak keşfedilen enerji kaynakları neticesinde bölgesel ve küresel dengeler değişikliğe uğramış, bölgede mevcut bulunan ülkeler arasındaki ilişkiler ise karmaşık bir hal almıştır. Bu coğrafyada yer alan Kıbrıs Adası ise gerek bölgeye olan hâkimiyeti nedeniyle gerekse bölgesel dengelerin belirlenmesinde son derece kritik bir rol oynamaktadır. Birleşik Krallık, Kıbrıs'ta bulunan iki egemen üssü aracılığıyla Doğu Akdeniz'de, bölge dengelerini değiştirebilecek önemli bir aktör olarak mevcudiyetini sürdürmektedir.

1914 yılında Birleşik Krallık, Krallık Konseyi kararı ile Kıbrıs'ı topraklarına katmış ve bu durum Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasına kadar devam etmiştir. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte Birleşik Krallık, Adadaki tek egemen güç olma konumunu kaybetmiş ancak Ada üzerindeki varlığını bağımsızlık sonrası kurulan anayasal düzen içerisinde elde ettiği iki egemen üs bölgesi ile devam ettirmiştir. Kıbrıs'ta bulunan Birleşik Krallık üsleri, Doğu Akdeniz'de Kıbrıs etrafındaki hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile birlikte ortaya çıkan deniz yetki alanları paylaşımı konusunda önemli bir etken oluşturmaktadır.

Birleşik Krallık'ın 2020 yılında Avrupa Birliği (AB)'den ayrılması ile birlikte Kıbrıs'ta bulunan üslerin geleceği ise ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Brexit olarak ifade edilen AB'den ayrılma süreci sonrasında

Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz bölgesi ile AB'den ayrı olarak daha yakından ilgileneceği olasılığı dikkat edilmesi gereken bir dinamik olarak ortaya çıkmaktadır. Brexit süreci ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlayacak olan Biden dönemi ile birlikte Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz'e yönelik daha aktif bir dış politika izleyeceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası süreçte Adada bulunan üsleri aracılığıyla Doğu Akdeniz enerji ve güvenlik denkleminde önemli bir aktör olacağı ifade edilebilir.

Bu çalışmanın temel amacı Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın genelde Doğu Akdeniz ve özelde Kıbrıs politikasında yaşayabileceği değişiklikleri irdelemektir. AB'den ayrılan Birleşik Krallık'ın dış politikada daha aktif bir rol üstleneceği yönündeki öngörüler bu çalışmanın odak noktasını oluşturmuştur. Bu bağlamda Brexit'in yaratacağı etkinin boyutları ve sınırlarını incelemek, farklı krizlerin kıskacında bulunan Doğu Akdeniz'de sürecin neler getireceğini anlamak açısından son derece önemlidir. Çalışmada Brexit süreci sonrasında Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz ve Kıbrıs politikasında yaşanabilecek değişiklikler ve bölgede Birleşik Krallık açısından oluşabilecek fırsatlar ve zorluklar; dört alt-başlık altında irdelenmiştir. İlk başlık altında Birleşik Krallık'ın Kıbrıs siyaseti kısa bir şekilde incelenmiştir. İkinci başlık altında Birleşik Krallık'ın mevcut pozisyonu bağlamında Doğu Akdeniz enerji ve güvenlik politikası ele alınmıştır. Üçüncü başlık altında Birleşik Krallık-AB ilişkilerinin Brexit sonrası dış politika yansımaları irdelenmiştir. Dördüncü başlık altında Kıbrıs'ta bulunan Birleşik Krallık üslerinin hukuki statüsü incelenmiştir. Son başlık altında ise Brexit süreci sonrasında Birleşik Krallık'ı dış politika açısından Doğu Akdeniz'de bekleyen zorluklar ve fırsatlar ele alınmıştır.

1. Tarihsel Perspektifte Birleşik Krallık'ın Kıbrıs Siyasetine Genel Bakış

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya yanında yer alması üzerine Birleşik Krallık, 5 Kasım 1914 tarihinde bir Krallık Konseyi (*Privy Council*) emriyle Kıbrıs'ı ülkesine katmıştır (Gürel, 1984:65). Bu durum 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye tarafından da tanınmıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın 20. Maddesinde; “*Türkiye, Britanya Hükümeti tarafından Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eder*” cümlesi, Kıbrıs'ın Birleşik Krallık'a katılmasını Türkiye'nin tanıdığını bildirmektedir. Lozan Antlaşması'nın 21. Maddesi ise 5 Kasım 1914 tarihine kadar Kıbrıs'a yerleşmiş bulunan Türklerin İngiliz ya da Türk uyrukluğu arasında seçme hakları bulunduğunu belirtmiştir (Parla, 1987:7).

1931 yılından itibaren Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan ile birleşme taleplerini yoğunlaştırmışlardır. Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleştirilerek, tamamen bir "Elen" adası haline getirilmesi şeklinde özetlenebilecek olan "ENOSİS" kampanyasına, İkinci Dünya Savaşı sürecinde hız verilmiş ve Kıbrıslı Rumlar ile Adada bulunan İngiliz kuvvetleri arasında çatışmalar yaşanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020). Bu süreç İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında da devam etmiştir. Savaştan sonra Birleşik Krallık'ta iktidara gelen İngiliz İşçi Partisi'nin, Rumların ENOSİS isteklerine tamamen duyarsız kalması mümkün olmamıştır. Ancak, Orta Doğu'da yükselen Arap milliyetçiliği İngiltere'nin Orta Doğu'da ve özellikle Mısır'da uzun süre kalamayacağına sinyallerini vermiş ve Akdeniz'de askerî varlığını sürdürmek açısından Kıbrıs'ın Londra için stratejik önemi artmıştır. Bu bağlamda Kıbrıs'ta ENOSİS'e karşı çıkan Kıbrıslı Türklerin varlığına vurgu yapan Birleşik Krallık, 23 Ekim 1946'da Kıbrıs'ta siyasal ve ekonomik reformlar gerçekleştireceğini açıklamıştır (Fırat, 2009:596).

1950'li yıllarda gerçekleştirilen Süveyş harekâtının Birleşik Krallık açısından başarısızlığı ise Kıbrıs'ın kaderinde de bir dönüm noktası olmuştur. Birleşik Krallık bu harekâttan sonra, Orta Doğu bölgesinde etkin güç olma konumunu yitirmiş ve 1975 Eisenhower Doktrini ile bölgede Batı'nın çıkarlarını koruma ve kollama görevini ABD'ye devretmiştir. Bu durum Birleşik Krallık'ın Kıbrıs politikasına önemli derecede yansımıştır. Artık Kıbrıs'ın Birleşik Krallık için stratejik değeri azalmış, Adada egemen üslerinin bulunması askerî açıdan yeterli hale gelmiştir (Fırat, 2009:604).

1950 sonrası Kıbrıs'ta olumsuz gelişmeler yaşanırken Birleşik Krallık'ın Kıbrıs'a ilişkin anayasa tasarıları hazırlaması esnasında Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırma çabaları, Birleşik Krallık'ın Kıbrıs siyasetinin seyrini etkileyen bir diğer önemli gelişme olmuştur. Birleşik Krallık 1950'li yılların başına dek Kıbrıs sorununun kendi iç meselesi olduğunu iddia ederken, 1950'li yılların sonundan itibaren sorunun uluslararası niteliğini vurgulamaya başlamıştır. Kıbrıs'ta edinilecek üslerle yetinme arzusunda olan Birleşik Krallık, iç politikada ve dış politikada başına dert olan Kıbrıs sorunundan kurtulmak istemiştir. Birleşik Krallık'ın Adaya yönelik politika değişikliğinin diğer nedeni Orta Doğu'da değişen dengeler ve Birleşik Krallık Başbakanı Harold Macmillan'ın, Kıbrıs sorununun Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) çerçevesinde çözümleneceğini açıklaması olmuştur (Fırat, 2009:605).

Kıbrıs sorunu 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları çerçevesinde 16 Ağustos 1960 tarihinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile farklı bir seyir almıştır. 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ömrü uzun sürmemiş

ve 1963 yılı sonlarında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios (Mihail Hristodulu Muskos)'un yerel yönetim ve maliye konularında önerdiği Anayasa değişikliğinin Türk tarafı ve Türkiye tarafından reddedilmesi üzerine Rumlar tarafından Adada Türklere yönelik saldırılar gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bunun üzerine Lefkoşa bir ateşkes hattı ile ikiye bölünmüş, Türk uçakları Ada üzerinde ihtar uçuşu yaparken, Mart 1964'de BM Güvenlik Konseyi Adaya Barış Gücü gönderilmesi kararı almıştır (Sönmezoğlu, Güneş ve Keleşoğlu, 2011:153). Bu süreçten sonra İngiltere yukarıda da belirtildiği üzere Kıbrıs Sorununun uluslararası işbirliği çerçevesinde çözülmesinden yana tavır almış ancak bölgenin önemini de göz önünde bulundurarak adadaki üslerini muhafaza etmeye devam etmiştir.

Sonuç olarak Kıbrıs, Birleşik Krallık için önemli bir sorun olmanın ötesinde, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesine olan konumu nedeni ile stratejik değere sahiptir. Bu nedenle Kıbrıs Adasında bulunan üsleri ile bölgedeki çıkarlarını koruyan Birleşik Krallık, yine Doğu Akdeniz'de bölgesel dengelerin belirlenmesi sürecinde önemli bir rol oynama potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Birleşik Krallık'ın mevcut pozisyonu çerçevesinde Doğu Akdeniz güvenlik ve enerji politikası irdelendikten sonra, Brexit süreci ile birlikte bu politikaların ne şekilde değişebileceği ele alınacaktır.

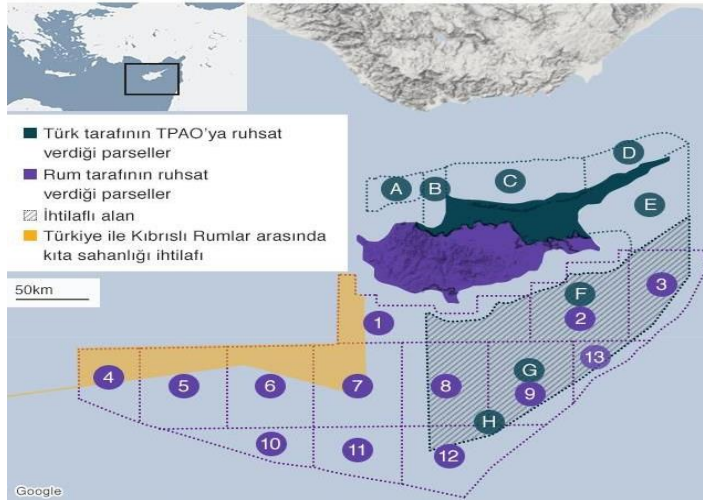
2. Birleşik Krallık'ın Mevcut Pozisyonu Çerçevesinde Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji Politikası

Birleşik Krallık'ın mevcut durumdaki güvenlik politikasınının i) askerî güvenlik ve uluslararası siyaset; ii) enerji güvenliği ve ekonomi-politiği ve iii) küresel-bölgesel ve yerel stratejik güvenlik olmak üzere üç önemli bileşeni göz önünde bulundurmaması mümkün görünmemektedir.

Askerî güvenlik ve uluslararası siyaset açısından Birleşik Krallık'ın birincil amacının geçmişte olduğu gibi Brexit sonrasında da Doğu Akdeniz'de Birleşik Krallık çıkarlarına zarar getirebilecek nitelikte büyük bir askerî ve politik istikrarsızlığa izin vermemek için Kıbrıs başta olmak üzere siyasi ve askerî varlığını sürdürmek olduğunu belirtmek mümkündür (Tüzünkan ve Koldaş, 2013:98). Bu anlamda geleneksel olarak bir yandan Avrupa ve Atlantik ötesi müttefiklik ilişkilerini muhafaza ederken diğer yandan Rusya'yı doğrudan karşısına almadan dengesel denetimi sağlamaya çalışan Birleşik Krallık, Brexit sonrasında, üzerinde Avrupa Birliği'nin uyumluluk ve denetim baskısını hissetmeden bu denge politikasını daha rahat bir şekilde hayata geçirebilme şansına sahip olmuştur (Tüzünkan ve Koldaş, 2013:99).

Enerji güvenliği ve ekonomik açıdan Birleşik Krallık mevcut durumda ve Brexit sonrasında gerek enerji denklemindeki yerini korumak/sağlamlaştırmak ve gerekse ekonomik alanda Brexit'in olası etkilerini bertaraf etmek için hükümet ve özel sektör nezdinde belirli ön alıcı hamleler yapmıştır (Tüzünkan ve Koldaş, 2013:99). Bu doğrultuda Birleşik Krallık hükümeti Mısır (Kotb, 2020), Lübnan (FCO, 2019a), Türkiye (FCO, 2020), İsrail (Times of Israel, 2020), Filistin (FCO, 2019b) ile Serbest Ticaret anlaşmaları imzalayarak yeni bir serbest ticaret alanı yaratmıştır. Sonraki süreçte başta *British Petroleum* (BP) olmak üzere diğer İngiliz ve Birleşik Krallık kayıtlı enerji şirketleri Mısır ve İsrail ile Brexit öncesinde imzaladıkları anlaşmalara Brexit sürecinde (Egypt Today, 2018) yenilerini ekleyerek (Egypt Independent, 2021) enerji ve ekonomi güvenliğini pekiştirme yönünde adımlar atmıştır. Bununla birlikte ABD ve Fransa'nın kurumsal ilişki kurma eğiliminde olduğu (Middle East Monitor, 2020) Türkiye'nin üye olmadığı East-Med Gas Forum'a daha mesafeli yaklaşan Birleşik Krallık, bölgedeki hassas dengeleri göz önünde bulunduran tutumunu sürdürmüştür. Kıbrıs özelinde ise Birleşik Krallık şirketleri faaliyetlerine Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile yapmış oldukları anlaşmaya (Reuters, 2015) istinaden 12. Parselde devam etmektedir. Bu bağlamda bölgesel ve dolayısıyla küresel enerji güvenliği Birleşik Krallık'ın genel güvenlik politikasının önemli bileşenlerinden biri olmaya devam edecektir.

Harita 1. Doğu Akdeniz'de İhtilaflı Parseller

Kaynak: BBC Türkçe, "Doğu Akdeniz: Kıbrıs açıklarında doğalgaz arama krizi nasıl başladı, hangi ülke ne istiyor?" <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48225246>

Stratejik güvenlik açısından Birleşik Krallık'ın geleneksel olarak temel önceliği ise Doğu Akdeniz bölgesindeki egemen üslerinin uluslararası,

bölgesel ve iç hukuk ile dengelere dayalı varlığını muhafaza etmek olmuştur (Tüzünkan ve Koldaş, 2013:98). Bu bağlamda tarih boyunca Doğu Akdeniz'deki uluslararası, bölgesel ve ulusal dengeler matrisinin *sina qua non* (olmazsa olmaz) aktörlerinden biri olarak kendisini konumlandırmayı başaran Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası dönemde bu konumundan vazgeçebileceğine dair somut bir gösterge ya da açıklama henüz bulunmamaktadır. Birleşik Krallık'ın bu yeni dengeler matrisinde stratejik ortak, müttefik, lider ya da hegemon olarak stratejik anlamda akıl ve karar verici bir rolü devam ettirip ettiremeyeceğini, askerî, siyasi ve ekonomik yetkinliklerini sahaya ne kadar yansıtıp yansıtamayacağı belirleyecektir.

Bu bağlamda AB üyeliği Birleşik Krallık'ın geleneksel stratejik etkinliğine gerek karar alma mekanizmalarındaki yavaşlık ve çok başlılık gerekse stratejik önceliklerin uyuşmazlığı nedenleriyle uzun zaman ket vuragelmıştır. Brexit'in bu anlamda Birleşik Krallık'ın stratejik karar alma ve uygulama reflekslerini hızlandıracağı öngörülebilir. Zira, Birleşik Krallık Brexit sonrası dönemde AB'nin üretken olmayan ve üyelerinin öncelik farklılıkları nedeniyle iç tutarlılık sorunlarına ve uygulama sınırlılıklarını haiz karar alma mekanizmalarından ayrılacaktır. Bu ayrılış, Birleşik Krallık'a dış politikada daha bağımsız ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme avantajı sağlayabilecektir. Ancak, Birleşik Krallık bu avantajını Akdeniz'de küresel-bölgesel-ulusal denge ve ittifakları da göz önünde bulundurarak ve bölgede yapı-bozumsal kontrolsüz bir çatışmaya izin vermeden nasıl kullanabileceği sorusu bölgeye yönelik İngiliz dış ve güvenlik politikasının önemli paradokslarından birini oluşturabilir.

Birleşik Krallık Akdeniz'de mevcut güç boşluklarını doldurmaya çalışırken ABD ile stratejik ortaklığı ekseninden sapmadan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimî üyeleri Rusya'yı ve Çin'i doğrudan karşısına almadan; AB ile çatışmadan politikalar hayata geçirmektedir. Bununla birlikte Birleşik Krallık, Akdeniz'de etkin aktörler konumuna gelmeye başlayan Körfez ülkelerinin Akdeniz'deki faaliyetlerine yönelik politikalar belirlerken de bu siyasaların Körfez'deki ve diğer Birleşik Krallık etki alanlarındaki hassas dengeleri de düşünmek durumundadır. Doğu Akdeniz bölgesinde Brexit ile birlikte yaşanacak değişim ile bu ve benzeri paradokslar ilerleyen bölümlerde değerlendirilecek olup, bir sonraki bölümde Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden farklılaşması ve bunun bölgeye yansımaları irdelenecektir.

3. Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın AB ile Dış Politikada Farklılaşması ve Doğu Akdeniz'e Yansımaları

Birleşik Krallık'ın Avrupa ile ilişkileri yakın tarihin tüm dönemlerinde içinde kimi sorunları barındırmış, AB üyesi olmakla birlikte Birleşik Krallık kıta bütünleşmesinin dışında kalma alışkanlığını sürdürmüştür (Geddes, 2004:57-93). Nitekim, 1973 yılında Avrupa Topluluğu'na (AT) üye olan Birleşik Krallık'ın üyelik süreci tuhaf ortaklık (awkward partnership) şeklinde tanımlanmış (George, 1998) ve bu bağlamda Birleşik Krallık'ın AB üyeliğinden anladığı ve bu doğrultuda kurguladığı ilişki “siyasi bütünleşme” yerine ortak çıkarlar doğrultusunda pragmatik ekonomik ortaklık olmuştur (Moravcsik, 1991, 1998; Marshall, 2013:15-28). Nitekim Brexit müzakereleri boyunca Birleşik Krallık tarafının ısrarla üzerinde durduğu temel parametrelerin finansal konularla, ticari haklarının korunması olarak öne çıkması ve “güvenlik” ile “dış politika” gibi siyasi konuların arka planda kalması bu durumun somut bir yansımasıdır (Schimmelfennig, 2018:1156; Bond, 2020). Diğer bir deyişle, Brexit'in ekonomiyi olumsuz yönde etkileyeceğini kabul eden Birleşik Krallık'ın dört yıllık müzakere sürecinde bu konuya öncelik vermesi ilk bakışta anlaşılabilir bir durum olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durumun tarihsel arkaplanında Birleşik Krallık'ın geleneksel olarak dış işleri ve güvenlik politikalarının asıl adresi olarak NATO ve Atlantik ittifakını görmesi, AB'yi ise İkinci Dünya Savaşı sonunda ortaya çıkan güç dengeleri sonrası ulusal çıkarlarını korumak için pragmatik bir yaklaşımla bir araç olarak değerlendirmiş olması bulunmaktadır (Sanders, 2017:139). Nitekim, 1962 yılında eski ABD Dışişleri Bakanı (1949-1953) Dean Acheson'ın ifade ettiği unutulmaz sözle, bu yeni dönemde, Birleşik Krallık, “Bir imparatorluğu kaybetmiş ve yeni bir rol arayan bir ülke” (Britain has lost an empire and not found a role) pozisyonunda olmuştur (Brinkley, 1990:608). Bu paradigma doğrultusunda, Birleşik Krallık'ın AB siyasi ve ekonomik bütünleşme süreçlerine kendi çıkarlarına hizmet ettiği sürece destek vermiş olduğunu ve bu desteğin 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda, ülkenin AB üyeliğinden ayrılma kararı ile birlikte sonlandığını söylemek mümkündür.

Referandum sonucunun iktisadi, siyasi, sosyal ve hukuki nedenleri birçok farklı çalışmanın konusu olmuş ve farklı boyutları ile incelenmiştir. Yaşanan tartışmaların ve ortaya çıkan analizlerin bulunduğu ortak nokta ise kuşkusuz AB'den ayrılma sürecindeki pozisyon ve stratejilerin tarihsel bağlamdan ayrı düşünülmemeyeceği olmuştur (Grin, 2019). AB-Birleşik Krallık ortaklığının yakın tarihi AB'ye temel olarak ekonomi boyutunda yaklaşan Birleşik Krallık Başbakanı Margaret Thatcher tarafından şekillendirilmiş, bu yaklaşım 1990'lı yılların ortasına kadar ülkeyi yöneten

Muhafazakâr Parti tarafından da benimsenmiştir (Shrimley, 2018). Thatcher'dan 1992 yılında görevi devralan bir diğer Muhafazakâr lider John Major AB'ye karşı göreceli olarak daha yapıcı ve pragmatik bir yaklaşım sergilemiş olsa da o da egemenlik konusunda selefi ile aynı kaygıları taşımıştır. Zira bu doğrultuda Major hükümeti “Maastricht Antlaşması Sosyal Politika Protokolü” gibi siyasi bütünleşmeye doğru atılan adımlarda “egemenlikten taviz vermeme” fikrini benimsemiştir (Headmaster ve Sanklecha, 2004:60). 1997 yılında düzenlenen seçimlerde Muhafazakâr Parti'nin derin yara alması ve İşçi Partisi'nin 30 yıl aradan sonra Tony Blair liderliğinde iktidara gelmesi ile birlikte başlayan dönemin AB-Birleşik Krallık ilişkilerinde ayrı bir önem teşkil ettiği belirtilmektedir. Bunun sebebi Başbakan Blair'ın on yıllık görevi süresince AB ile bütünleşme için genişleme, adalet ve içişleri alanlarında pek çok önemli karar almış olmasıdır (Bulmer, 2008). Özellikle bu dönemde üye ülkeler arasında uzlaşılması en zor konulardan olan dış politika ve savunma alanında Blair hükümetinin AB Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) oluşumuna öncülük etmiş olması çeşitli değerlendirmelerde Birleşik Krallık'ın AB'ye bakışında “devrim” niteliğinde bir değişim olarak nitelendirilmiştir (Howorth, 2000:33; Heisbourg, 2000).

Ancak bu noktada Birleşik Krallık'ın ODGP'nin oluşumundaki rolünü iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki Maastricht ile hızlanan Avrupalılaştırma sürecinin Birleşik Krallık üzerindeki etkisi üzerine odaklanırken (Williams, 2002), ikincisi Birleşik Krallık'ın bu alandaki rolünü Londra'nın değişmeyen kuşkucu (Euroscptic) ve Amerikancı (Atlanticist) tutumu üzerinden değerlendirmiştir (Gegout, 2002; Whitman, 2006).

Birinci yaklaşım çerçevesinde ODGP için bir dönüm noktası teşkil eden St. Malo Zirvesi'nde Birleşik Krallık'ın Fransa gibi geleneksel anlamda dış politikasını ABD'nin kıta üzerindeki etkisini kırmak üzere şekillendirmiş bir ülke ile mutabık kalmasını “Avrupalılaştırma” paradigması ile izah eden Williams, bu yaklaşımın üç noktada somutlaştığını iddia etmiştir (s.1): i) Birleşik Krallık dış politikasının ideolojik ve siyasi bağlamı, ii) Dış politika yapma mekaniği ve iii) Dış politikanın güncel içeriği. İlk başlığa bakıldığında; tüm Batı demokrasilerinde, bu dönemde dış politikanın ideolojik ve siyasi bağlamının liberal demokrasi ilkelerine göre şekillendirildiği değerlendirilmiştir. Zira Williams bu dönemde sağ ve sol partiler arasında bile (Tony Blair döneminden itibaren) büyük ölçüde benzer anlayışlar oluştuğunu ve serbest piyasa ekonomisi temelinde tarihi bir uzlaşma yaşandığını belirtmektedir. İkinci olarak Williams; ODGP'nin oluşum aşamasında Birleşik Krallık dış politika mekaniğinin AB kurumlarında izlenen süreçler ile

benzer bir hâl aldığını iddia etmiştir. Williams'ın çalışması son olarak konjonktür bakımından 1990'lı yıllarda hızlanan AB bütünleşme sürecinin niteliğinin, dış politika alanında üye ülkelerin bağımsız dış politika izlemelerini zor hale getirdiğini öne sürmektedir (Williams, 2002).

Diğer taraftan ikinci yaklaşım; Birleşik Krallık'ın dış ilişkileri ve güvenlik politikasının oluşumunda takındığı ve “Avrupacı” olarak nitelendirilen tavrın arkasında AB'nin askerî kapasitesini güçlendirecek her adımın aslında Atlantik ittifakına da yarar sağlayacağı argümanı olduğuna işaret etmiştir (Gegout, 2002:75). St Malo'ya giden sürecin hemen öncesinde patlak veren Kosova Krizi karşısında AB'nin sergilediği başarısızlık ile bu argümanın daha da güçlendiği de unutulmamalıdır (Shepherd, 2009:513-530, Steinbruner, 1999). Bu çerçevede Kosova Krizi İngiliz güvenlik stratejisi açısından bir hüsrana neden olmuş (Shepherd, 2009:516), Avrupa Birliği'nin yetersiz kalması üzerine İngiliz dış politikasında, “AB'nin daha etkin bir dış politika ve güvenlik mekanizması geliştirerek, kriz durumlarında ABD'ye destek olması gerektiği” ve bu anlamda “Avrupa'nın daha fazla sorumluluk alması gerektiği” yönündeki söylem egemen olmuştur (Shepherd, 2009:516). Birleşik Krallık'ın AB güvenlik ve dış politika alanlarında rolünü Londra'nın değişmeyen kuşkucu (Euroseptic) ve Atlantikçi (Atlanticist) tutumu üzerinden değerlendiren bu anlatımda Londra'nın öncelik ve çıkarlarını gerçekleştirmek adına gerçekleşen entegrasyon süreçlerine dahil olduğu, ancak çıkarlarına aykırı bulduğu konularda — aynen Irak Savaşı'nda da olduğu gibi (Whitman, 2006: 39) — AB'den bağımsız bir politika izlediği değerlendirilmiştir. Bu tür Atlantikçi bir dış politika ve esnek/kuşkucu bir Avrupa diskurunun, İngiliz politik elitleri arasında hem sağ hem sol kesimden destek gördüğü de farklı çalışmalarda ortaya konulmuştur. Zira Daddow, Gifford ve Wellings (1997), Thatcher'in meşhur 1988 Bruges konuşmasında “Avrupa'nın kıtadaki 40 yıllık barışı NATO'ya borçlu olduğunu” vurguladığını belirtirken (s.15), Rutten (2001) “en Avrupacı lider” olarak değerlendirilen Blair'in İngiliz dış politikasının her zaman için birinci önceliğinin ABD ile olan müttefiklik ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Dumbrell de bu “esnek” ve Atlantikçi tutumun ilerleyen yıllarda gerek siyasi söylemlerde, gerekse güvenlik stratejilerinde açık bir şekilde sürdürüldüğünü göstermektedir (Dumbrell, 2012).

2021 yılı itibarı ile artık AB'den resmî olarak ayrılmış bulunan Birleşik Krallık'ın izleyeceği dış politika stratejisinin ipuçları “Global Britain: Delivering on Our International Ambition” (Küresel Britanya: Uluslararası Önceliklerimizi Gerçekleştirmek) başlıklı bir dizi strateji belgesi ve Başbakan Boris Johnson'un gerçekleştirdiği konuşmalarında verilmiştir (FCO, 2018).

Bu stratejinin öne çıkan unsuru değişen dünyada Brexit ile birlikte Birleşik Krallık'ın yeniden dünyanın farklı coğrafyalarına yönelik olarak aktif politikalar geliştirebilen ve bu süreçte karşısına çıkacak fırsatları etkin bir biçimde değerlendirebilen bir konumda olacaktır. Diğer bir önemli unsur ise “esneklik” vurgusudur. Global bir ülke olan Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası dönemde küresel bir dış politika izleyeceği ve ulusal çıkarların belirleyeceği bu politikanın daha esnek ve çevik olacağı altı çizilmektedir (FCO 2018b).

Brexit sonrası dönem için kurgulanan bu “esnek” ve “çevik” dış politika stratejisi için üç gerekçe öne sürülmektedir. Birincisi, dünyanın son yıllarda oldukça karmaşık bir hale gelmesi tehlikesi karşısında Birleşik Krallık'ın geçmişte olduğu gibi küresel sorumluluklar üstlenmesi, uluslararası düzen açısından oldukça faydalı hale gelebilecektir. İkincisi, dünyada ticaretin hiç olmadığı kadar arttığı bu çağda, Birleşik Krallık'ın serbest ticarete önderlik etmesinin küresel bir sorumluluk olduğu belirtilmektedir. Sonuncusu, Birleşik Krallık'ın öncelik ve değerlerinin bu şekilde daha iyi korunacak olmasıdır (FCO, 2018a). Strateji'de öne çıkan bir diğer husus ise transatlantik ilişkiler ile ilgilidir. Bu bağlamda Birleşik Krallık Dışişleri Bakanlığı'nın (Foreign and Commonwealth Office) belirlediği stratejide, Birleşik Krallık'ın en önemli ve hayati ortaklığının (most vital bilateral partnership) ABD ile mevcut ittifak ilişkisi olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık, AB ile ilişkilerin Brexit sonrası dönemde önemli dış işleri ve güvenlik öncelikleri (a major priority) arasında yer alacağı ve bu çerçevede Birleşik Krallık'ın AB üye ülkeleri ile uzun vadeli ortaklıklar (bilateral strategies aimed at securing long-term partnerships) kurmayı hedeflediği ifade edilmiştir (FCO, 2018a). Burada ayrıca transatlantik ilişkileri AB'ye yeğ tutan ifadelerin Birleşik Krallık'ın yeni dönemde AB ile ilişkilerine sınırlı bir bakış açısını getirdiği de görülmektedir. Bu doğrultuda AB ile ilişkilerini “Avrupa Birliği üye ülkeleri ile ilişkiler” şeklinde kurgulamakla Birleşik Krallık'ın Brexit ile birlikte kıta ile ilişkilerini AB kurumsal yapısı üzerinden değil, ikili ilişkiler ve minitarafılık (minilateralism) olarak tanımlanan daha ufak ittifaklar üzerinden yürüteceğinin sinyallerini verdiğini söylemek mümkündür.

Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası dönemde gerek AB gerek ise ABD ile ilişkilerinde izleyeceği bu tutumun; Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a önemli yansımaları olacağını şimdiden söylemek ise yanlış olmayacaktır. Her ne kadar mevcut “Küresel Britanya” stratejisi (FCO, 2018a) dışında tutulsa da, AB'nin dolaylı yoldan müdahil olduğu Doğu Akdeniz ve kendisinin egemen üsleri ve anayasal haklar temelinde doğrudan müdahil olduğu Kıbrıs, Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık için önemli manevra alanları sunmaktadır. Bununla birlikte yukarıda değinilen dış politika paradigması ve mevcut

konjonktür, Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz'de ve Kıbrıs'ta izlediği pasif dış politika anlayışının yerini Brexit sonrası dönemde aktif dış politika anlayışına bırakması olasılığını güçlendirmektedir. Bu öngörünün arka planıyla ilgili dört temel faktör gösterilebilir: Öncelikle 2016 Haziran ayı ile başlayan Brexit süreci, geçen dört yıl zarfında Birleşik Krallık dış politikasının manevra kabiliyetini oldukça daraltmıştır. Zira Brexit müzakereleri boyunca ülkede dört yıl gibi kısa bir sürede üç kez başbakan değişikliğine, iki kez erken seçime ve sayısız kabine değişikliğine gidilmiştir. Bu tür iç siyasi gelişmeler Doğu Akdeniz'de ve Kıbrıs özelinde sağlıklı, istikrarlı ve aktif bir dış politika izlenmesinin önüne geçmiştir. İkinci olarak Doğu Akdeniz'de kriz ortamının 2014 sonrası dönemde her geçen gün büyümesi neticesinde Birleşik Krallık, buradaki gelişmelere daha fazla müdahil olmanın ülke çıkarları açısından yarardan çok zarar getireceğine kanaat getirmiştir. Buna ilişkin Yunanistan ile Türkiye arasındaki gerilimin çok daha ciddi sonuçlara yol açma olasılığının yanı sıra; Türkiye ile bu dönemde müzakere edilen ticaret anlaşması (British Foreign Policy Group, 2020); Birleşik Krallık'ın AB ile müzakere ettiği Brexit Anlaşması ve Birleşik Krallık'ı da etkileyen Suriye kaynaklı mülteciler meselesi gibi etkenlerin Londra'nın Doğu Akdeniz'deki gelişmelere daha itidalli yaklaşmasını zorunlu kıldığını söylemek mümkündür. Nitekim Fransa gibi bazı AB üye ülkelerinin GKRY ve Yunanistan'a verdiği açık desteğin aksine Birleşik Krallık diyalog mesajı vererek bir denge politikası izlemiştir. Son olarak ülkedeki ana gündem maddesi Brexit tamamlanmadığı ve stratejik müttefiki ABD'den bu konuyla ilgili somut bir adım gelmediği için Londra, Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler ile ilgili olarak şimdiye kadar doğrudan pozisyon almamayı tercih etmiştir. Buna karşın tamamlanan Brexit süreci ve ABD'de başlayacak olan Biden dönemi ile birlikte ve Birleşik Krallık'ın da BMGK daimî üyesi olması dikkate alındığında Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz'e yönelik daha aktif bir dış politika izlemesi olasıdır (Whitman, 2020: 227-229).

Bu bölümde Birleşik Krallık'ın geleneksel kuşkucu (Euro sceptic) ve Atlantikçi (Atlanticist) tutumu doğrultusunda Brexit sonrası dönemde AB'den bağımsız bir dış politika izleyeceği değerlendirilmiştir. Zira güvenlik ve dış politika alanlarında Birleşik Krallık'ın tarihsel olarak ulusal çıkarlara dayalı ve "esnek" bir tutum sergilediği görülmektedir. Bununla birlikte Brexit sürecinde yayımlanan resmî demeçler ve strateji belgelerinin ve aynı dönemde Doğu Akdeniz bağlamında yaşanan gelişmelerin; Birleşik Krallık'ın bölgeye yönelik izlediği itidali tutumun Brexit sonrası dönemde yerini aktif bir dış politika anlayışına bırakacağına sinyallerini verdiğini söylemek mümkündür. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Birleşik Krallık'ın Adada bulunan üslerinin hukuki statüsü ve deniz yetkileri konusunda var olan hakları konusu

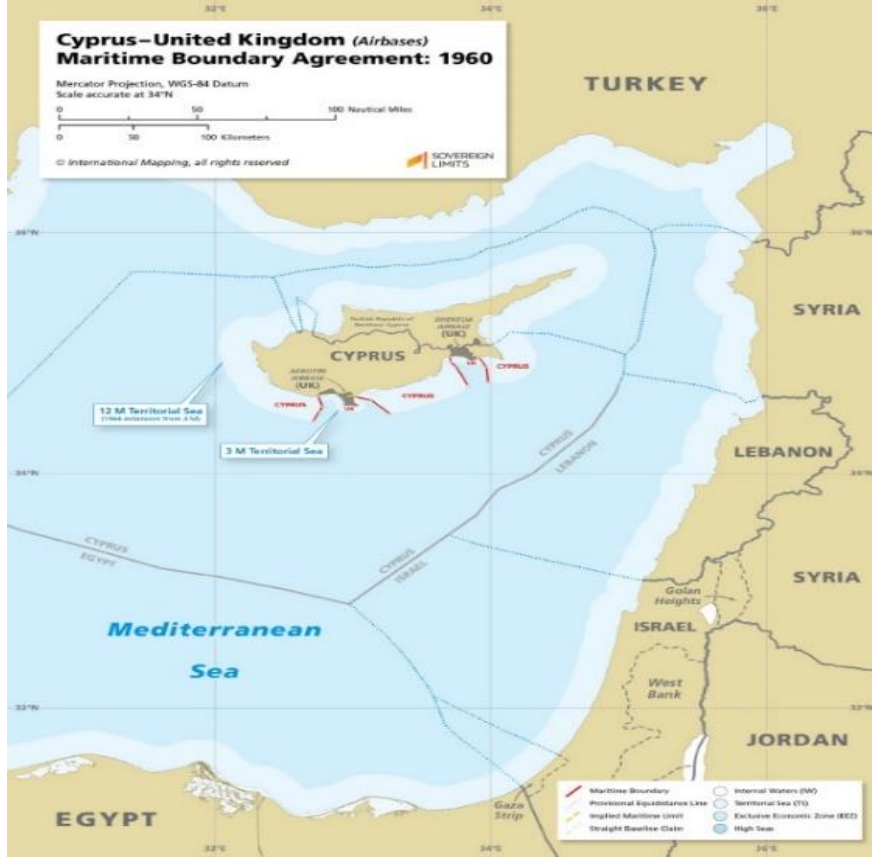
ve Brexit süreci sonrasında üsleri ile ilgili yaşanabilecek sorunlar ele alınacaktır.

4. Birleşik Krallık'ın Kıbrıs'ta Bulunan Egemen Üslerinin Hukuksal Durumu ve Doğu Akdeniz Enerji Denklemine Yansımaları

Brexit süreci sonrasında Doğu Akdeniz'de aktif bir rol oynaması beklenen Birleşik Krallık'ın bölge ile ilgili en önemli avantajı, Kıbrıs'ta bulunan üsleridir (Tamçelik, 2011:1513). Birleşik Krallık üslerinin Doğu Akdeniz enerji denklemine ya da deniz yetki alanlarında söz sahibi olabileceği yönündeki söylemler beraberinde bazı tartışmaları da gündeme getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Birleşik Krallık üslerinin hukuki statüsü ve bölge enerji denklemine ne gibi bir rol oynayabileceği konusu irdelenecektir.

Kıbrıs'ta bulunan Birleşik Krallık egemen üslerinin statüsü 1960 yılında imzalanan Garanti Antlaşması'nın 3. Maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: *"Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti Ada'daki Egemen İngiliz Üslerinin bütünlüğüne riayeti ve Teessüs Antlaşması ile tanınan hakların Birleşik Krallık tarafından kullanılmasını ve bunlardan faydalanılmasını garanti etmişlerdir."* Dikelya ve Ağrotur Birleşik Krallık egemen üslerinin deniz yetkileri ile ilgili statüsü ise Garanti Antlaşması'nın Ek A, 3. Bölümünde düzenlenmiş olup, üslerin kıyı alanlarının karasularına sahip olduğu şu şekilde açıklanmıştır: *"Kıbrıs Cumhuriyeti, işbu kısmın 2 nci fıkrasında gösterilen hat I ve hat II arasındaki veya hat III ve hat IV arasındaki suları, kara suyunun bir kısmı olarak talep etmeyecektir"* (Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları, 1965). 1960 Garanti Antlaşmanın 1. Maddesi Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ülkesini tanımlarken, Ek A, Birleşik Krallık egemenliğine bırakılan alanların bunun dışında kaldığını belirtmektedir. Başka bir ifadeyle Ek A'nın 3. Bölümünün 1. Fıkrası, Birleşik Krallık egemen üsleri Dikelya ve Ağrotur kıyılarından çizilen dört çizgi arasında kalan deniz alanlarının Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kendi karasularının bir parçası olarak ileri sürülemeyeceğini belirtmektedir (Pazarcı, 2015:196).

Harita 2. Akrodit ve Dikelya Üslerinin Karasuları

Kaynak: Sovereign Limits (t.y.).

1960 Garanti Antlaşması Sözleşme Ek A'ya konulmuş karasularına ait bir madde Doğu Akdeniz bölgesinde deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilebilir. Öncelikle belirtilen deniz alanlarının İngiliz egemen üslerinin karasuları olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür. Başka bir ifadeyle, anılan madde ile Kıbrıs Cumhuriyeti karasuları ile İngiliz üsleri karasularının sınırlarının belirlendiği de ifade edilebilir (Başeren, 2010:6). Sözleşme Ek A'ya karasuları ibaresi eklenmesi ile ilgili bir diğer önemli ayrıntı ise Birleşik Krallık'ın henüz gelişmekte olan deniz hukuku ve devletlere ait deniz alanları konusunda aşırı öngörülü hareket ettiği ve bölgede deniz yetki alanlarında söz sahibi olma düşüncesi taşıdığı şeklindedir. Böylece Birleşik Krallık egemen üslerinin etkin kullanımı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karasuları iddiasıyla

kısıtlanamayacaktır. (Erhan, Özçelik ve Bostan, 2018:529-530). Sözleşme Ek A'da karasuları ibaresinin yer alması beraberinde üslerin kıta sahanlığı ilan etme hakkına sahip olup olmadığı konusunu da tartışılır hale getirmiştir.

1965 yılında imzalanan “Kıbrıs Cumhuriyetinin Teessüsüne Mütâallik Antlaşma”nın 2. Maddesi “Ağrotur Egemen Üs Bölgesindeki ve Dikelya Egemen Üs Bölgesindeki askerî üslerin güvenliğini ve müessir işletilmesini, ve işbu Andlaşma ile bahşolunan haklardan Birleşik Krallık'ın tam istifade etmesini sağlamak için Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşik Krallık ile tam iş birliği yapar” şeklinde düzenlenerek önemli bir konuya vurgu yapmaktadır. Antlaşma iki bölgenin de “egemen” üs olduğunu belirtmekte ve bu iki bölgenin sadece askerî amaçla kullanılmasının ötesinde “tam istifade etmesini sağlamak...” diyerek üslerin diğer amaçlar ile de kullanılabilmesine dikkat çekmektedir. Başka bir ifadeyle Kıbrıs Kurucu Antlaşmalarında (Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları, 1965) bölgenin Birleşik Krallık toprağı olduğunu, başka bir devlete bağımlı olmadığını, öteki devletlerle hukuken eşit olduğunu belirtmek için “egemen üsler” ibaresi yer almıştır. Yine belirtmek gerekir ki Adadaki üsler Birleşik Krallık hukukunun geçerli olduğu İngiliz toprağı sayılmaktadır. Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın karasuları hakkına sahip olmasının ötesinde, egemen üslerin deniz alanlarında kıta sahanlığı hakkına da sahip olabilmesi mümkün müdür?

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi madde 77, kıta sahanlığı üzerinde kıyı devletinin egemen haklara sahip olduğunu bildirmektedir. Bu egemen hakların kıyı devletinin doğal olarak sahip olduğu hakları oluşturdukları görülmektedir. Zira, kıyı devletinin bu haklara sahip olması için herhangi bir biçimde bu alanda bizzat birtakım eylemlerde bulunması ya da bu alan üzerindeki söz konusu haklarını ilan etmesi gereğı yoktur. Bu nedenle Uluslararası Adalet Divanı 20.02.1969 tarihli Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davaları kararında (International Court of Justice, 1969:3) kıyı devletinin haklarının kıta sahanlığı üzerinde fiilen (ipso facto) ve başlangıçtan beri (ab inito) var olduğunu belirtmektedir (Pazarcı, 2020:302). Böylece Birleşik Krallık üslerinin doğal uzantısını oluşturan kıta sahanlığı üzerindeki haklarının kendiliğinden doğması nedeniyle, bölgedeki doğal kaynaklardan ekonomik olarak yararlanabileceğı söylenebilecektir (Özgöker ve Çelik, 2016:536-537).

1960 yılında Kıbrıs Kurucu Sözleşmeleri akabinde Birleşik Krallık Hükümeti tarafından yapılan “Majeste Hükümetinin, Hükümet Üs Alanlarının Yönetimi İle İlgili Bildiri”de (Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları, 1965: Ek O) üslerin sadece askerî amaçlar çerçevesinde kullanılacağını belirtmesi, üslerin ekonomik amaçlar çerçevesinde kullanılmasının mümkün olup olmayacağı ile

ilgili bir diğer önemli soruyu gündeme getirmiştir. Belirtilen bildirinin ilgili maddeleri şu şekildedir; Madde 2. Egemen (askerî) üsler askerî amaç dışında kullanılmayacaktır. Madde 3. Yalnızca askerî gereklilik ve güvenlik ihtiyacı ile bağlı kalmak koşuluyla... (Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları, 1965). Birleşik Krallık Hükümeti tarafından yayınlanan bildiri, üslerin sadece askerî amaçlar çerçevesinde kullanılacağını belirttiikten sonra bu durumda yalnızca gereklilik ve güvenlik ihtiyacı olduğunda gerçekleşeceğini bildirmektedir. (Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları 1965: Ek O).

Birleşik Krallık Hükümeti tarafından yayınlanan bildiri, isteğe bağlı bir bildirim özelliği taşımaktadır. Uluslararası hukukta isteğe bağlı bildirimlerin hukuksal etkisi ancak ilgili devletin tek taraflı değerlendirmesini kayıtlara geçirmek ve haklarını saklı tuttuğunu açıklamak biçiminde kendisini göstermektedir (Pazarıcı, 2020:129). Bu bağlamda, uluslararası hukuk açısından tek taraflı bir işlem olan Birleşik Krallık Hükümeti bildirisi, herhangi bir bağlayıcılık taşımamakta ve bu nedenle Birleşik Krallık Hükümeti daha sonra yayınlacağı bir başka bildirim ile üslerin kullanımına yönelik bazı düzenlemeler yapma hakkına sahip olabilecektir.

Doğu Akdeniz bölgesinde karasuları hakkına sahip olan Birleşik Krallık üslerinin, olası bir kıta sahanlığı hakkının da olduğunu dile getirmesi bölge enerji denklemini ciddi anlamda değiştirecektir. Zira bilindiği üzere bölgede yer alan enerji şirketleri GKRY'nin ruhsatlandırmış olduğu deniz alanlarında arama ve sondaj faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Tiryakioğlu, 2019). Birleşik Krallık üslerinin kıta sahanlığı hakkına sahip olduğunu ifade etmesi neticesinde, GKRY'nin ruhsatlandırmış olduğu deniz yetki alanlarının revize edilmesi ve enerji şirketlerinin arama ve sondaj faaliyetleri için Birleşik Krallık hükümetinden ruhsat alması gerekecektir.

Bu noktada bir diğer önemli mesele 1 Mayıs 2004 tarihinde AB'ye Kıbrıs'ın tamamını temsilen üye olan GKRY'nin enerji konusunda AB tarafından destek alması ve Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasından sonra AB – Birleşik Krallık çıkarlarının Doğu Akdeniz enerji denkleminin ne şekilde belirleneceğidir. Brexit süreci sonrasında Doğu Akdeniz'de Birleşik Krallık'ın deniz yetki alanlarını kullanması neticesinde AB üyesi olan GKRY ile arasında oluşacak bir kriz durumunda, AB üye ülkeler ve/veya komşu ülkeler arasında deniz yetki alanlarına ilişkin olası uyuşmazlıkların kaldırılabilmesi için yargısal çözüm yolları da dahil olmak üzere her türlü girişimi desteklemektedir. Bununla birlikte uygulamada AB üyesi ülke ile komşu ülkeler veya aday ülkeler arasındaki sınırlandırma müzakerelerinde üye ülkenin açık bir avantajı olduğu görülmektedir. Genel olarak Birlik kendi üyesi olan ülkenin tezlerine yakın bir duruş sergilemektedir. Üyelik isteğinde

olan aday ülke için sınır sorunlarının çözümüne ilişkin süreç zorlu bir pazarlığa dönüşmektedir (Aksu, 2013:159-196). Bu bağlamda Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarını kullanma yetkisinin olması, sadece bölge ülkeleri ile değil, AB ile de bazı sorunlar yaşamasına neden olabilecektir.

Sonuç olarak Birleşik Krallık egemen üsleri her ne kadar askerî amaçlar çerçevesinde kullanılacağı belirtilmiş olsa da karasuları hakkına sahip olması, beraberinde kıta sahanlığı hakkını kullanması sürecini de getirebilecektir. Birleşik Krallık'ın böyle bir adım atması bölge enerji denklemini ciddi anlamda değiştirecektir. Zira Birleşik Krallık böylece hem bölge ülkeleri ile deniz yetki alanlarının belirlenmesi konusunda antlaşmalar yapmak durumunda kalacak hem de bölgede arama ve sondaj faaliyetleri yürüten şirketler ile yeni bir ruhsatlandırma çalışmaları gerçekleştirecektir.

5. Brexit Sonrası Birleşik Krallık Dış Politikasının Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'a Yansımaları

Brexit sonrası dönemin ilk aşamalarında Birleşik Krallık'ın gerek Türkiye-Kıbrıs-Yunanistan gerekse Libya, Lübnan, Suriye ve İsrail-Filistin konularında temkinli bir dış politika söylemine/yaklaşımına sahip olduğu ve bekle/gör stratejisi ile hareket ettiği görülmektedir. Ancak ilerleyen süreçte Birleşik Krallık'ın dış politika seçimlerinin hangi çizgide gerçekleşebileceğine dair net bir gösterge bulunmamaktadır. Bununla birlikte Doğu Akdeniz ile ilgili sürecin barındıracağı muhtemel riskler ve fırsatların analizi olası gelişmeleri öngörebilme adına önem teşkil etmektedir.

Birleşik Krallık'ın Brexit süreci sonrasında elde edeceği fırsatlardan ilki Doğu Akdeniz bölgesindeki öz askerî güvenlik yapılanmasını bölge ülkeleri ile stratejik istişareler, ortaklıklar ve müttefiklik ilişkileri içinde kuvvetlendirebileceği ile ilgilidir. Nitekim Mısır gibi bazı ülkeler Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası Doğu Akdeniz'deki bölgesel güvenliği sağlamak adına daha etkin bir yol izlemesi ve müttefiklerinin iç istikrarını sağlamak için askerî destek sağlaması beklentisi içindedir. Birleşik Krallık tarafından yapılan açıklamalar ilk aşamada daha temkinli bir tavır alınacağını ve çatışma alanlarında özellikle diplomatik çözümlerin bulunması noktasında daha etkin olunacağı mesajını vermektedir (Time, 2020). Bununla birlikte bu temkinli tavır Brexit sonrasında Birleşik Krallık'ın Avrupa ile Asya arasındaki Süveyş Kanalı güzergâhında ticaret ve enerji üretim/nakil hatlarını korumak; Orta Doğu'daki önemli devletlerin gözetimini Akdeniz'deki üsleri aracılığıyla ve stratejik ortakları ile işbirliği içinde yürütmek ve Avrupa'ya göçü kontrol etme çabalarına destek vererek bölgede kendisi açısından yönetilebilir bir istikrara

katkı koymak adına askerî varlığını pekiştirmeyeceği anlamına da gelmemektedir.

Birleşik Krallık'ın Brexit süreci sonrasında elde edeceği fırsatlardan bir diğeri ise bölgedeki etki alanını kuvvetlendirmek olacaktır. Birleşik Krallık bölgede enerji ve silahlanma endüstrilerinin konumlarını daha da iyileştirmek için Akdeniz havzasının iki kıyısı arasında yerel rekabetleri kontrollü ve kendince yönetilebilir bir şekilde kısırtma ve geleneksel bölerek yönetme stratejisini de hayata geçirebilecektir. Özellikle *British Petroleum*'un Doğu Akdeniz'de açık deniz gaz sahalarının işletilmesi perspektifiyle geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu politikalar böylesi bir stratejinin Birleşik Krallık'ı bölgede yeniden başat ve ihtiyaç duyulan bir aktör haline getirmek için araçsallaştırılması olasılık dâhilinde görünmektedir.

Birleşik Krallık'ın bölgedeki deniz yetki alanları ile ilgilenmesi ya da yalnızca petrol ya da doğal gazdan “pay alma” biçimindeki bir yaklaşımı ise ülke için riskli bir senaryoyu gündeme getirecektir. Zira en başta, Doğu Akdeniz bölgesinde Birleşik Krallık gibi güçlü bir devletin müdahalesi siyasal ve diplomatik olarak sorunları daha da arttıracaktır. İkinci olarak ise, Birleşik Krallık'ın petrol ve doğal gazdan pay alma isteğinden ne Rumlar ne de Kıbrıslı Türkler ve Türkiye memnun olacağı için konunun hukuksal bir uyuşmazlığa dönme olasılığı da bulunmaktadır. Böyle bir durumda, Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluşuna ilişkin Antlaşması'nın 10. Maddesi (1965), eğer taraflar arasında bir çözüm bulunamazsa, Antlaşma'nın yorumuna ilişkin olarak Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin birlikte oluşturacakları uluslararası bir mahkemeye gidilmesini öngörmektedir (Pazarcı, 2015;198).

Birleşik Krallık'ın Brexit süreci sonrasında AB'den ayrılması ile birlikte Kıbrıs'ta bulunan üsleri ile ilgili mesele de, üslerin deniz alanlarının AB üyesi olan GKRY ile çakışması durumunda neler yaşanabileceğidir. GKRY, Doğu Akdeniz'de ilan etmiş olduğu münhasır ekonomik bölgede ruhsat alanları ile ilgili ihaleye çıkarken, bunu 4.5.2007 tarihli AB Resmî Gazetesinde yayımlayarak bölgenin AB müktesebatının uygulandığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ulusal yetki alanı olarak da teyit ettirmiştir (Official Journal of the European Union, 2007). Ancak Kıbrıs Cumhuriyeti adına Kıbrıslı Rumlar ve AB arasında yapılan katılma antlaşmasına Birleşik Krallık egemen üslerine ilişkin olarak üç sayılı protokol eklenmiştir. Belirtilen Protokol'ün 5. Maddesinin 1. Fıkrası “*Kıbrıs Cumhuriyeti, kara ve deniz sınırlarının kontrolünü Egemen Üs Bölgeleri üzerinde yapması gerekmeyecek ve gerçek kişilerle ilgili olarak, dış sınırların geçişine ilişkin Topluluk kısıtlamaları uygulanmayacaktır*” (12003T/PRO/03) şeklindedir. Bu protokol ile Kıbrıs'taki Birleşik Krallık egemen üsleri, gümrük konuları dışında AB

müktesebatının dışında bırakılmıştır. AB'nin GKRY ile yapmış olduğu Katılım Antlaşmasında İngiliz üslerinin gümrük konuları dışında muaf tutulması, Doğu Akdeniz deniz alanlarında yetkilerinden tamamen vazgeçtiğini şeklinde değerlendirmek doğru olmayacaktır. Brexit süreci sonrasında AB'nin EUROSUR (*European Border Surveillance System*) çerçevesinde Doğu Akdeniz'de Birleşik Krallık'ın yürüttüğü faaliyetlerle ilgili olarak devreye girme olasılıkları bulunmaktadır. Yine, AB'nin denizlerde arama ve kurtarma konusunda koordinasyon faaliyetleri ile NAVTEX Seyir Uyarı Sistemi çerçevesinde Birleşik Krallık ile karşı karşıya gelme olasılıklarından da söz edilmektedir (Aksu, 2013:176-184).

Sonuç olarak Brexit süreci ile birlikte Birleşik Krallık dış politikasını Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasında bulunan üsleri genelinde zorlu bir süreç beklemektedir. Birleşik Krallık bölgedeki enerji kaynaklarında söz sahibi olma ya da bölge güvenliğinde etkin bir aktör olma konusunda, bölgenin karmaşık yapısı düşünüldüğünde Doğu Akdeniz bölgesi ile ilgili atacağı adımlara son derece dikkat etmek zorundadır.

Sonuç

Jeopolitik konumunun bölgeye sağladığı avantajların yanında, enerji arzının sağlanmasında güvenilir geçiş güzergâhlarına ve kilit noktalara sahip olan Doğu Akdeniz, bu özellikleriyle Soğuk Savaş döneminden günümüze devletlerin menfaatlerinin çatıştığı stratejik bir bölge olmuştur. Özellikle 2000'lerin başlarından itibaren Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji sahalarının kıyıdaş ülkeler arasında deniz alanlarına ilişkin anlaşmazlıklara sebep olması, Doğu Akdeniz'i politik olarak “enerji savaşlarının” yaşandığı bir coğrafya haline dönüştürmüştür.

Küresel aktörlerin Doğu Akdeniz'e artan ilgisi ile birlikte, Birleşik Krallık'ın bölgede yaşanan gelişmelere tarafsız kalması beklenmemelidir. Kıbrıs'taki üç garantör devletten biri olan Birleşik Krallık'ın, Kıbrıs adasının güneyinde bulunan iki askerî üssü bölgeye olan ilgisini daha önemli hale getirmiştir. Ayrıca Birleşik Krallık'ın gerek askerî güvenlik ve uluslararası siyaset açısından, gerekse ekonomik, enerji güvenliği ve stratejik açılardan Doğu Akdeniz'de önemli çıkarları mevcuttur. Çalışmamızın ilgili bölümlerinde de belirttiğimiz üzere Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık'ın Doğu Akdeniz'e yönelik daha aktif bir dış politika izleyeceği muhtemeldir. Bu argümanın temel dayanağı Birleşik Krallık'ın geleneksel kuşkucu (Euroseptic) ve Atlantikçi (Atlanticist) tutumu ve tarihsel anlamda AB üyeliği boyunca ulusal çıkarlara dayalı ve AB'den “bağımsız” bir tutum sergilemiş olmasıdır. Brexit'in bu anlamda Birleşik Krallık'ın stratejik karar

alma ve uygulama reflekslerini hızlandıracağı öngörülmektedir. Bu bağlamda yine çalışmamızda belirttiğimiz üzere Birleşik Krallık'ın, üslerinin olası bir kıta sahanlığı hakkının olduğunu dile getirmesi, bölge enerji denklemini ciddi anlamda değiştirebilecektir. Özellikle British Petroleum'un Doğu Akdeniz'de açık deniz gaz sahalarının işletilmesi perspektifiyle geliştirdiği ve uygulamaya koyduğu politikalar böylesi bir stratejinin Birleşik Krallık'ı bölgede yeniden başat ve ihtiyaç duyulan bir aktör haline getirmek için araçsallaştırılması olasılık dâhilinde görünmektedir. Diğer taraftan Birleşik Krallık'ın bölgedeki deniz yetki alanları ile yakından ilgilenmesi ülke için, AB ile deniz yetki alanlarının çatışması, bölgeye kıyası olan ülkelerin Birleşik Krallık ile deniz yetki alanları konusunda uzlaşmaması gibi bazı riskli bir senaryoları da gündeme getirebilecektir.

Sonuç olarak Brexit süreci ile birlikte Birleşik Krallık dış politikasını, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasında bulunan üsleri genelinde zorlu bir süreç beklemektedir. Birleşik Krallık'ın bölgedeki enerji kaynaklarında söz sahibi olma ya da bölge güvenliğinde etkin bir aktör olma konusunda atacağı yanlış adımlar, bölgede var olan mevcut sorunlar düşünüldüğünde Doğu Akdeniz bölgesini küresel siyaset açısından daha karmaşık bir hale getirme potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Aksu, F. (2013). Doğu Akdeniz Yetki Alanları Sorunu ve Türkiye – AB İlişkileri. S.H. Başeren (Yayına Hazırlayan). *Doğu Akdeniz’de Hukuk ve Siyaset*. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. 159 – 196.
- Başeren, S. H. (2010). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.
<https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararası-sozlesmeler/denizhukuku.pdf> (Erişim Tarihi: 29.01.2021).
- Bond, I. (2020). Post Brexit foreign, security and defence co-operation: We dont want to talk about it.
https://www.cer.eu/sites/default/files/pbrief_brexit_forpol_26.11.20.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Brinkley, D. (1990). Dean Acheson and the Special Relationship: The West Point Speech of December 1962. *The Historical Journal*, 33(3), 599-608.
- British Foreign Policy Group (BFPG) (2020, 12 Kasım). Muddy Waters – What’s Behind the Evolving Tensions between France, the EU, the UK and Turkey? <https://bfp.org.uk/2020/11/france-turkey-uk/> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Bulmer, S. (2008). New Labour and the European Union 1997-2007: A Constructive partner?
https://www.swpberlin.org/fileadmin/contents/products/arbeitspapiere/bulmer_KS.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Daddow, O., Gifford, C. ve Wellings, B. (2019). The battle of Bruges: Margaret Thatcher, the foreign office and the unravelling of British European policy. *Political Research Exchange*, 1 (1), 1-24.
- Dumbrell, J. (2009). The US–UK Special Relationship: Taking the 21st-Century Temperature. *The British Journal of Politics and International Relations*, 11(1), 64-78.
- Dumbrell, J. (2012, 14 Mart). David Cameron, Barack Obama and The US-UK ‘Special Relationship’. <https://blogs.lse.ac.uk/politicsandpolicy/special-relationship-dumbrell/> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Egypt Independent (2021, 2 Ocak). Egypt signs 9 oil and gas exploration agreements for Mediterranean and Red seas. <https://egyptindependent.com/egypt-signs-9-oil-and-gas-exploration-agreements-for-mediterranean-and-red-seas/> (Erişim Tarihi: 05.01.2021).
- Egypt Today (2018, 14 Ağustos). Egypt signs 3 new agreements for oil, gas exploration:
<https://www.egypttoday.com/Article/3/55971/Egypt-signs-3-new-agreements-for-oil-gas-exploration> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Erhan, Z. Özçelik, S. ve Bostan, A. (2018). İngiltere Egemen Askerî Üslerinin Akdeniz’deki Deniz Yetki Alanlarına Etkisi. VI. Uluslararası Mavi Karadeniz

- Kongresi Uluslararası İlişkiler ve Yeni Dünya Düzeni Tam Metin Kitabı. İstanbul: Marmara Üniversitesi, ss 529-530.
- FCO (2018a). *Global Britain: Delivering on our international ambition*. FCO (Foreign and Commonwealth Office). <https://www.gov.uk/government/collections/global-britain-delivering-on-our-international-ambition> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- FCO (2018b). *Written Evidence - FPW0027*. FCO (Foreign and Commonwealth Office). <http://data.parliament.uk/writtenevidence/committeeevidence.svc/evidencedocument/international-relations-committee/foreign-policy-in-changed-world-conditions/written/79900.html> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- FCO (2019a). *Continuing the United Kingdom's Trade Relationship with the Republic of Lebanon*. FCO (Foreign and Commonwealth Office). https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/840602/UK_Lebanon_trade_parliamentary_report.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2021).
- FCO (2019b, 18 Şubat). *UK and Palestinian Authority sign trade continuity agreement*. FCO (Foreign and Commonwealth Office). <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-palestinian-authority-sign-trade-continuity-agreement> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- FCO (2020, 29 Aralık). *UK and Turkey sign trade deal*. FCO (Foreign and Commonwealth Office). <https://www.gov.uk/government/news/uk-and-turkey-sign-trade-deal> (Erişim Tarihi: 03.01.2021).
- Fırat, M. (2009). Kıbrıs Sorununun Gölgesinde Dostluk. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası* İstanbul: İletişim Yayınları. 598 – 604.
- Fox, L. (2018, 20 Kasım). Brexit Can Supercharge Britain's 'Special Relationship' with the U.S. <https://time.com/5467867/liam-fox-brexit-trade-us/> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Geddes, A. (2013). *Britain and the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gegout, C. (2002). The French and British change in position in the CESDP: A Security Community and Historical-institutionalist Perspective. *Politique Europeenne*, 4(8), 62-87.
- George, S. (1998). *An Awkward Partner: Britain in the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Grin, G. (2019, 30 Eylül). An Historical Perspective on Brexit: Six Theories. <http://dcubrexitinstitute.eu/2019/09/a-historical-perspective-on-brexit-six-theories/> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Gürel Şükrü S. (1984). *Kıbrıs Tarihi (1878–1960)*. İstanbul: Kaynak Yayınevi.
- Headmaster, S.A. ve Sanklecha, P. (2004). United Kingdom: A Comparative Case Study of Conservative Prime Ministers Heath, Thatcher and Major. *The Journal of Legislative Studies*, 10(2), 53-65.

- Heisbourg, F. (2000, 1 Temmuz). European defence takes a leap forward. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2000/07/01/european-defence-takes-a-leap-forward/index.html> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Howorth, J. (2000). European Integration and Defence: The Ultimate Challenge? *Chaillot Papers*, (43). <https://www.iss.europa.eu/content/european-integration-and-defence-ultimate-challenge> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- International Court of Justice (1969). *North Sea Continental Shelf Cases*. <https://www.icj-cij.org/en/case/52> (Erişim Tarihi: 29.01.2021).
- Kıbrıs Kurucu Antlaşmaları, Resmî Gazete ile yayımı: 10.4.1965 - Sayı: 11976.
- Kotb, A. (2020). Egypt-UK: Stabilising bilateral trade post Brexit. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/50/1202/396939/AlAhram-Weekly/Economy/EgyptUK-Stabilising-bilateral-trade-post-Brexit-.aspx> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Marshall, P. (2013). Forty Years on: Britain in the EU. *The Round Table*, 102(1), 15-28.
- Middle East Monitor (2020, 17 Ocak). France and US request to join East Mediterranean Gas Forum. <https://www.middleeastmonitor.com/20200117-france-and-us-request-to-join-east-mediterranean-gas-forum/> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Moravcsik, A. (1991). Negotiating the Single European Act: national interests and conventional statecraft in the European Community. *International Organization*, 45(1), 19-56.
- Moravcsik, A. (1998). *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Londra: UCL Press.
- Official Journal of the European Union (2007). "Notice from the Government of the Republic of Cyprus concerning Directive 94/22/EC of the European Parliament and of the Council on the conditions for granting and using authorisations for the prospection, exploration and production of hydrocarbons". <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52007XX0504%2802%29&qid=1614019276512>. (Erişim Tarihi: 20.02.2021).
- Özgöker, U. ve Çelik, H. (2016). Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere'nin İlgi. *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu* (s.531-549). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Parla, R. (1987). *Belgelerle Türkiye Cumhuriyeti'nin Uluslararası Temelleri Lozan – Montrö*. Lefkoşa: Özdilek Matbaacılık.
- Pazarcı, H. (2015). *Türk Dış Politikasının Başlıca Sorunları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarcı, H. (2020). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Prentis, J. (2020, 21 Ocak). Britain looks to Egypt in post-Brexit era as major economic deal agreed. <https://www.thenationalnews.com/world/brexit/britain->

- looks-to-egypt-in-post-brexit-era-as-major-economic-deal-agreed-1.967411 (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Reeve, R. (2019, 12 Eylül). The UK Military in the Eastern Mediterranean. <https://www.oxfordresearchgroup.org.uk/org-explains-11-the-uk-military-in-the-eastern-mediterranean> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Reuters (2015, 12 Eylül). BG Group pays \$165 million for stake in Cyprus gas field. <https://www.reuters.com/article/uk-cyprus-energy-noble-energy/bg-group-pays-165-million-for-stake-in-cyprus-gas-field-idUKKBN0TC1BQ20151123> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Rutten, M. (2001). From St-Malo to Nice: European Defence Core Documents. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp047e.pdf> (Erişim Tarihi: 15.01.2021).
- Sanders, D. (2017). *Losing an Empire, Finding a Role: British Foreign Policy since 1945*. New York: Springer.
- Schimmelfennig, F. (2018). Brexit: differentiated disintegration in the European Union. *Journal of European Public Policy*. 25(8), 1154-1173.
- Shepherd, A.J.K. (2009). A Milestone in the History of the EU: Kosovo and the EU's International Role. *International Affairs*, 85(3), 513-530.
- Shrimpsley, R. (2018, 14 Aralık). Brexit: The Conservatives and their thirty years' war over Europe. <https://www.ft.com/content/0dee56c0-fdfa-11e8-ac00-57a2a826423e> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- Sönmezoğlu, F., Güneş, H. ve Keleşoğlu, E. (2011). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sovereign Limits (t.y.). Cyprus–United Kingdom (Akrotiri and Dhekelia). <https://sovereignlimits.com/boundaries/cyprus-united-kingdom-maritime> (Erişim Tarihi: 29.01.2021)
- Steinbruner, J. D. (1999, 1 Mart). The Consequences of Kosovo. <https://www.brookings.edu/research/the-consequences-of-kosovo/> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2020). Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2020). *Kıbrıs Meselesinin Tarihçesi*. http://www.mfa.gov.tr/kibris-meselesinin-tarihcesi_-bm-muzakerelerinin-baslangici.tr.mfa (Erişim Tarihi: 30.01.2021).
- Tamçelik, S. (2011). Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(10), 1510-1539.
- Time (2020). Britain Ends Its Long Brexit Journey with an Economic Break from the E.U. <https://time.com/5925700/britain-brexit-eu/> (Erişim Tarihi: 03.01.2021).
- Times of Israel (2020, 6 Şubat). Israel, UK to begin talks on establishing post-Brexit free trade zone, PM says. <https://www.timesofisrael.com/israel-uk-to-begin-talks-on-establishing-post-brexit-free-trade-zone-pm-says/> (Erişim Tarihi: 25.12.2020).

- Tiryakioğlu, M. B. (2019, 9 Mayıs). Doğu Akdeniz’de Enerji Denklemi. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/dogu-akdenizde-enerji-denklemi-1/1474137>. (Erişim Tarihi: 01.02.2021).
- Tüzünkan M. ve Koldaş, U. (2013). “Hükümranlıktan Annan Planına: Ana Hatlarıyla İngiltere Dış Politikasında Kıbrıs: 1878-2004”, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 8(1), 71-101.
- Whitman, R. (2006). United Kingdom and the ESDP. [https://www.ies.be/files/private/8\)%20Brummer%20-%20Big%203%20and%20ESDP.pdf](https://www.ies.be/files/private/8)%20Brummer%20-%20Big%203%20and%20ESDP.pdf) (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Whitman, R. (2020). Missing in action: The EU–UK foreign, security and defence policy relationship after Brexit. *European View*, 19(2), 222-229.
- Williams, P. (2002). The Europeanization of British Foreign Policy and the Crisis in Zimbabwe. <https://www.lse.ac.uk/international-relations/assets/documents/efpu/conference-2002/paper-Williams.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Zawya (2018, 9 Aralık). Deal signed to sell part of Egypt's Nour gas field to BP and Mubadala. https://www.zawya.com/mena/en/business/story/Deal_signed_to_sell_part_of_Egypt's_Nour_gas_field_to_BP_and_Mubadala-ZAWYA20181209152117/ (Erişim Tarihi: 26.12.2020).